

Japoński kodeks postępowania karnego

I. Japonia jest krajem bardzo odległym od Polski – zarówno w dosłownym tego słowa znaczeniu, jak i kulturowo, co ma także w praktyce ogromny wpływ na dany system prawa. Tym bardziej więc prawo japońskie wydaje się mało znane w naszym kraju¹.

Jak wiadomo, Japonia była przez długi czas w zasadzie krajem odizolowanym od reszty świata, zamkniętym dla cudzoziemców². Po otwarciu Japonii na świat podjęto dzieło gruntownej przebudowy zarówno samego kraju (industrializacja), jak i jego systemu polityczno-prawnego – i to w zasadzie całkowicie na wzór państw zachodnich (tj. Europy i Stanów Zjednoczonych). Warto w tym miejscu podkreślić, że rzeczywiście było to niejako „budowanie kraju na nowo”. Jako najlepszy przykład niech posłuży to, że fundamentalne pojęcie praw obywatelskich nie było zupełnie znane w Japonii aż do połowy XIX wieku³.

Jeżeli chodzi o system prawa karnego, to z początku były bardzo silne wpływy prawa francuskiego. W 1880 r. przyjęto kodeks karny i kodeks postępowania karnego, niemalże repliki kodeksów karnych francuskich⁴. Jednakże już wkrótce na prawo japońskie zaczął wywierać ogromny wpływ system prawa pruskiego (niemieckiego). W niedługim więc czasie przyjęto nowy kodeks postępowania karnego (w roku 1890) oraz nowy kodeks karny (w roku 1907), oba według wzorców pruskich (niemieckich)⁵. Co ciekawe, już w 1922 r. przyjęto kolejny kodeks postępowania karnego, także oparty na prawie niemieckim⁶.

Po zakończeniu II Wojny Światowej, w wyniku zmian politycznych i przyjęcia nowej konstytucji, zmianie uległ również system prawa karnego. Jak bowiem wiadomo, najbardziej wrażliwą na zmiany polityczne dziedziną prawa jest prawo i proces karny (wydaje się, że zwłaszcza procedura). Oczywi-

¹ Przede wszystkim zob. B. Hołyst, Japonia – przestępczość na marginesie cywilizacji, Warszawa 1994; K. Karolczak, System konstytucyjny Japonii, Warszawa 1999; J. Widacki, Przestępczość i wymiar sprawiedliwości karnej w Japonii – zarys problematyki, Lublin 1990.

² Odnośnie historii Japonii zob. m.in. C. Benfey, The great wave. Gilded age misfits. Japanese eccentrics and the opening of old Japan, Toronto 2003; E. O. Reischauer, Japan. The story of a nation, Tokyo 2004.

³ Hiroshi Oda, Japanese law (2nd ed.), Oxford 1999, s. 102. Zob. też R. Benedict, The chrysanthemum and the sword. Patterns of Japanese culture, Tokyo 1989.

⁴ Hiroshi Oda, Japanese..., s. 62.

⁵ Shigemitsu Dando, The criminal law of Japan – the general part, Littleton 1997, s. XIII; Hiroshi Oda, Japanese law, London–Dublin–Edinburgh 1992, s. 27.

⁶ Zob. Shigemitsu Dando, Japanese criminal procedure, New York 1965, s. 16.

ście po 1945 r. głównym celem ustawodawcy była demokratyzacja Japonii, stąd też właśnie potrzeba uchwalenia nowej konstytucji oraz następnie nowych kodeksów karnych⁷. Obecnie obowiązujący kodeks postępowania karnego pochodzi z roku 1948⁸ i jest z kolei w zasadzie oparty na procedurze karnej Stanów Zjednoczonych. Jednakże, nie zerwano całkowicie z tradycją prawa kontynentalnego, ponieważ wciąż widoczne są bardzo silne wpływy prawa niemieckiego i, w konsekwencji, aktualnie obowiązujące przepisy prawa karnego łączą te wszystkie tradycje prawne, tj. romańską, germańską oraz anglosaską; a do tego dochodzi jeszcze rodzima tradycja interpretacji przepisów prawa⁹.

Warto w tym miejscu jeszcze zauważyć, że cechą charakterystyczną systemu prawa japońskiego jest jego stałość – zmiany są stosunkowo rzadkie, co oczywiście dotyczy także prawa i procesu karnego. Jest to cecha ze wszzech miar pozytywna i godna naśladowania¹⁰.

II. Jeżeli chodzi o systematykę japońskiego kodeksu postępowania karnego, to składa się on z siedmiu ksiąg (I. Przepisy ogólne; II. Postępowanie przed sądem pierwszej instancji; III. Apelacja; IV. Wznowienie postępowania; V. Nadzwyczajna apelacja; VI. Postępowanie uproszczone; VII. Postępowanie wykonawcze). Każda księga zawiera oddzielne rozdziały, ponadto niektóre księgi zawierają także podrozdziały. Kodeks postępowania karnego zawiera ponad 500 artykułów.

Przepisy ogólne (księga pierwsza) składają się z 16 rozdziałów regulujących kolejno: właściwość sądów, wyłączenie sędziego, zdolność procesową (*Toodżisza-Tekikaku*), obrońcę, wyrokowanie, protokoły, terminy, tymczasowe aresztowanie, przeszukanie, poszukiwanie dowodów (ekshumacja, sekcja zwłok), przesłuchanie świadków, czynności biegłych, czy tłumaczy, zabezpieczenie dowodów, koszty procesu oraz zwrot kosztów procesu.

Księga druga dotycząca postępowania przed sądem pierwszej instancji składa się z trzech rozdziałów: śledztwo, oskarżenie oraz rozprawa. Rozdział III poświęcony rozprawie składa się ponadto z trzech podrozdziałów: przygotowanie do rozprawy oraz jawna rozprawa, przewód sądowy oraz wyrokowanie.

⁷ Zob. przykładowo treść art. 1 japońskiego kodeksu postępowania karnego, gdzie jest m.in. mowa o zapewnieniu ochrony fundamentalnych praw jednostki.

⁸ Law No. 131, 1948 (ze zmianami).

⁹ Hiroshi Oda, *Japanese...*, s. 423.

¹⁰ Oczywiście nie jest możliwa „absolutna” stałość prawa w żadnym państwie. Ostatnie zmiany w systemie prawa karnego japońskiego pochodzą z maja 2004 r., kiedy znowelizowano przepisy kodeksu postępowania karnego w zakresie przygotowania do rozprawy oraz przeprowadzania dowodów. Nowe regulacje weszły w życie w listopadzie 2005 r. Zob. „Criminal Justice in Japan”, United Nations Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders (dokument elektroniczny – <http://www.unafei.or.jp>).

Księga trzecia nosi tytuł „Apelacja”. Zwłaszcza ta księga wydaje się bardziej skomplikowana niż inne. Wbrew swej nazwie jest tu uregulowane całe postępowanie odwoławcze oraz wszelkie środki zaskarżenia. Co interesujące, w Japonii każdy rodzaj apelacji (właściwie środka zaskarżenia) ma inną nazwę. W księdze tej zawarto cztery rozdziały: przepisy ogólne (*Dzoso*), apelacja *Koso*, apelacja *Dzokoku*, oraz apelacja *Kokoku*.

Pozostałe księgi IV–VII (wznowienie postępowania *Saishin*; nadzwyczajna apelacja *Hidzo Dzokoku*; postępowanie uproszczone; postępowanie wykonawcze) nie zawierają rozdziałów i nie są zbytnio rozbudowane.

III. W Japonii system sądownictwa w sprawach karnych jest trójinstancyjny, przy istniejącym systemie czteropoziomym sądów. Sądem pierwszej instancji jest w zasadzie sąd okręgowy. Stronom służą dwie apelacje: do sądu apelacyjnego oraz do sądu najwyższego. Oprócz wymienionych sądów ustanowiono także sądy grodzkie do drobnych spraw cywilnych i karnych¹¹. Poza tym istnieją sądy rodzinne rozstrzygające sprawy nieletnich¹².

Obecnie jest 50 sądów okręgowych (w każdej prefekturze jest jeden taki sąd). Skład na rozprawie w sądzie okręgowym to jeden sędzia zawodowy. Jednakże sąd okręgowy orzeka w składzie trzyosobowym, gdy za czyn zarzucony grozi kara śmierci, kara dożywotniego pozbawienia wolności z obowiązkiem pracy albo bez takiego obowiązku lub też kara pozbawienia wolności surowsza niż rok pozbawienia wolności. Jest też możliwość orzekania w składzie poszerzonym w tzw. sprawach skomplikowanych.

Z kolei sądów apelacyjnych (inaczej są one zwane wysokimi) jest obecnie 8 – każdy w jednym z największych miastach japońskich, tj. Tokio, Osace, Nagoji, Hiroszimie, Fukuoce, Sendai, Sapporo oraz Takamatsu. Sąd apelacyjny (wysoki) orzeka na rozprawie w składzie trzyosobowym, ale w sprawach o zdradę stanu przewiduje się skład pięcioosobowy. Warto już w tym miejscu nadmienić, że w sprawach, w których w pierwszej instancji orzekał sąd grodzki, apelacja służy bezpośrednio do sądu apelacyjnego (wysokiego), z pominięciem sądu okręgowego.

Japoński sąd najwyższy (który oczywiście ma siedzibę w Tokio) składa się z 15 sędziów. Sąd najwyższy orzeka w pełnym składzie lub w składzie pięciu sędziów sądu najwyższego. Co charakterystyczne, w sprawach karnych, gdy sąd okręgowy uzna przepis za niekonstytucyjny, prokurator może

¹¹ A. Didrick Castberg, *Japanese criminal justice*, New York 1990, s. 83 i n.; Hiroshi Oda, *Japanese law...*, s. 68–78. Zob. też „White paper on crime 2003” (dokument elektroniczny – <http://hakusyo1.moj.go.jp>).

¹² Zob. Minoru Yokoyama, *Juvenile Justice and Juvenile Crime: An Overview of Japan*, (w:) J. Winterdyk (ed.), *Juvenile justice systems – international perspectives* (second edition), Toronto 2002 (odnośnie procedury stosowanej wobec nieletnich zob. Shigemitsu Dando, *Japanese...*, s. 504–514).

wnieść apelacje bezpośrednio do sądu najwyższego; jednak w tej samej sytuacji oskarżony wnosi apelacje do sądu apelacyjnego (wysokiego).

Sądy najniższego szczebla – to jak wskazano powyżej sądy grodzkie, których jest ich obecnie 438. Rozstrzygają one jedynie drobne sprawy cywilne i karne (o czyny zagrożone karą grzywny). Sąd grodzki nie może pozbawić oskarżonego wolności, gdy zaś uzna to za konieczne, to jest zobowiązany do przekazania sprawy do sądu okręgowego. Sąd grodzki orzeka – co oczywiste – w składzie jednoosobowym. Warto zwrócić uwagę, że w tych sądach nie zawsze orzekają sędziowie zawodowi¹³.

W Japonii nie ma sędziów przysięgłych ani ławników. Wprawdzie w poprzednim stanie prawnym orzekali sędziowie przysięgli (w latach 1923–1943), ale zrezygnowano z tej instytucji, ponieważ obawiano się wydawania przez sędziów przysięgłych irracjonalnych wyroków (i to głównie uniewinniających)¹⁴. Jednakże – jak wskazano już wcześniej – w maju 2004 r. przyjęto pewne zmiany w prawie procesowym, m.in. przewidujące powołanie sądów przysięgłych (*Saiban-in*). Będą one orzekać w najpoważniejszych sprawach karnych. Przepisy te wejdą w życie w maju 2009 r.¹⁵.

Oczywiście w japońskim kodeksie postępowania karnego ustanowiono zasadę obiektywizmu. Księga I rozdziału II przewiduje instytucję wyłączenia sędziego (w art. 20–26). Podstawowym przepisem jest tutaj art. 20, który wskazuje następujące podstawy wyłączenia sędziego: 1) sędzia jest stroną; 2) sędzia jest krewnym strony (osoba najbliższa); 3) sędzia jest pełnomocnikiem strony; 4) sędzia występował w tej sprawie jako świadek lub biegły; 5) sędzia występował w tej sprawie jako pełnomocnik (obrońca) oskarżonego; 6) sędzia występował w tej sprawie jako prokurator lub funkcjonariusz policji prowadzący sprawę; oraz 7) sędzia orzekał już w tej sprawie. Jak widać są to przesłanki podobne do przesłanek wyłączenia sędziego i w innych krajach, także i w Polsce.

IV. Poza kodeksem postępowania karnego na japoński proces karny mają oczywiście ogromny wpływ przepisy konstytucji¹⁶. Przykładowo, regulacja art. 31 konstytucji przewiduje zasadę rzetelnego procesu karnego,

¹³ Hiroshi Oda, *Japanese...*, s. 64–73.

¹⁴ *Ibidem*, s. 73–75; tenże, *Japanese Law...*, s. 77–78. Jak więc widać, odnośnie udziału tzw. czynnika społecznego w wymiarze sprawiedliwości doświadczenia są podobne bez względu na różnice kulturowe, czy też odrębności systemów prawnych [por. A. Mogilnicki, E. S. Rappaport, *Ustawy karne Rzeczypospolitej Polskiej* (t. I), Kodeks postępowania karnego – cz. II, motywy ustawodawcze, Warszawa 1929].

¹⁵ Uchwalając te przepisy, zdecydowano się na znacznie dłuższe *vacatio legis* (por. przypis nr 10). Odnośnie sądów przysięgłych w Japonii zob. Mitani Kindai, *Nihon no Shihooken to Seitoo*, Tokyo 1980. Por. też A. Didrick Castberg, *Japanese...*, *op. cit.*; D. T. Johnson, *The Japanese way of justice. Prosecuting crime in Japan*, Oxford 2002.

¹⁶ Zob. K. Karolczak, *System...*, *op. cit.*

zgodnie z którą nikt nie będzie pozbawiony życia lub wolności ani poddany sankcji kryminalnej, inaczej jak na podstawie prawa. Zasada ta wywodzi się z V i XIV poprawki do konstytucji Stanów Zjednoczonych. Nie wspomina się wprawdzie w konstytucji japońskiej o prawie własności, ale w praktyce przepisy konstytucyjne interpretuje się podobnie jak w Stanach Zjednoczonych¹⁷. Ponadto, zgodnie z konstytucją (art. 37), sprawy karne mają być przeprowadzane sprawnie i szybko, gdy zaś wystąpi duża zwłoka w procesie – jest to uważane za naruszenie konstytucji¹⁸.

Pierwszym etapem japońskiego postępowania karnego jest postępowanie przygotowawcze prowadzone przez policję i prokuratora. Policja zwykle prowadzi to postępowanie na początkowym etapie, następnie włącza się prokurator (art. 189). Nieraz też policja prowadzi postępowanie samodzielnie¹⁹. Prokurator oczywiście – zgodnie z przepisem art. 191 – zawsze może przejąć sprawę do własnego prowadzenia i zwykle to czyni w przypadku najpoważniejszych przestępstw, np. takich, gdy dane przestępstwo „poruszyło” opinię publiczną, podejrzanym jest polityk, czy też w wypadku poważnych przestępstw gospodarczych (*white collar crime*).

Konstytucja Japonii ponadto w art. 33 chroni obywatela przed pozbawieniem wolności inaczej jak poprzez decyzję sądu. Z wnioskiem o zastosowanie tymczasowego aresztowania występuje prokurator, ale może też to czynić bezpośrednio policja. Jednakże w kodeksie postępowania karnego przewidziano dwa istotne wyjątki (zwłaszcza ów drugi wyjątek przesądza o rzeczywistej praktyce wymiaru sprawiedliwości). Są to przepisy: art. 212, gdzie chodzi o sytuacje, gdy ujęto podejrzanego na tzw. „gorącym uczynku” popełnienia przestępstwa²⁰ (z kolei, w art. 214 przewidziano tzw. zatrzymanie obywatelskie); oraz art. 210, gdzie wskazuje się, że gdy są wystarczające podstawy do uznania, że podejrzany popełnił przestępstwo zagrożone karą śmierci, dożywotnim pozbawieniem wolności z obowiązkiem pracy albo bez takiego obowiązku lub karą pozbawienia wolności surowszą niż 3 lata, nie trzeba wtedy uzyskiwać nakazu aresztowania (postanowienia), gdy – jak to się określa – „brak jest czasu na jego uzyskanie” (chodzi tutaj oczywiście o wszelkie sytuacje, gdy zwłoka mogłaby np. umożliwić podejrzanemu ucieczkę).

Inną ważną kwestią jest formalne pozbawienie wolności, lecz wciąż osoby podejranej – a nie podejrzanego – co jest w Japonii możliwe. Taka osoba musi być doprowadzona do prokuratora w ciągu 48 godzin od chwili zatrzymania (art. 203), następnie prokurator ma 24 godziny na uzyskanie zgo-

¹⁷ A. Didrick Castberg, *Japanese...*, s. 83 in.; Hiroshi Oda, *Japanese law...*, s. 90–94; Hiroshi Oda, *Japanese...*, s. 120–122.

¹⁸ Hiroshi Oda, *Japanese...*, s. 76–77.

¹⁹ Hiroshi Oda, *Japanese law...*, s. 399.

²⁰ Shigemitsu Dando, *Japanese...*, s. 310–311.

dy sądu na jej aresztowanie. Następnie można przedłużać areszt (i to cały czas jeszcze przed przedstawieniem zarzutów) do 10 dni i, gdy dalej jest to konieczne, o kolejne 10 dni (art. 208). W sumie więc może być to razem okres aż 23 dni. Więcej – przewiduje się jeszcze dodatkowe 5 dni w przypadku najpoważniejszych przestępstw, jak np. zamach stanu (art. 208–2). Daje to razem aż 28 dni pozbawienia wolności osoby, która nie jest formalnie podejrzana o popełnienie przestępstwa (jest ona podejrzana jedynie w znaczeniu faktycznym). Funkcjonowanie tej regulacji oraz praktyka jej stosowania jest oczywiście krytykowana w doktrynie prawa japońskiego²¹.

Po wniesieniu aktu oskarżenia do sądu tym bardziej nie przewiduje się żadnych terminów maksymalnych stosowania tymczasowego aresztowania. Wprawdzie przepis art. 60 stanowi, że tymczasowe aresztowanie można zastosować tylko na uzasadnionej podstawie, że oskarżony popełnił przestępstwo (tzw. podstawa ogólna) oraz gdy wystąpi co najmniej jedna z podstaw szczególnych, że: 1) oskarżony nie ma stałego miejsca zamieszkania; 2) są uzasadnione podstawy do przypuszczenia, że oskarżony będzie mataczył; 3) są uzasadnione podstawy do przypuszczenia, że oskarżony będzie chciał się ukryć przed wymiarem sprawiedliwości. Przewidziano także w tym przepisie, że termin aresztowania nie powinien przekraczać dwóch miesięcy, ale można ten termin przedłużać, każdorazowo o miesiąc (art. 60 w zw. z art. 89)²². Co więcej, w praktyce najczęściej się zdarza, że podejrzani są przetrzymywani w aresztach policyjnych, a nie aresztach śledczych, co także jest krytykowane w doktrynie prawa karnego japońskiego²³.

Japoński kodeks postępowania karnego przewiduje kaucję²⁴. Nie ma ona jednak zastosowania w okresie aresztowania przed formalnym oskarżeniem. Wnosić o zastosowanie kaucji może sam oskarżony lub jego obrońca, jak i jego krewni (osoby najbliższe). Kaucji można odmówić w przypadku wystąpienia przesłanek określonych w art. 89. Są to następujące sytuacje: 1) gdy oskarżony był wcześniej postawiony pod zarzutem popełnienia przestępstwa zagrożonego karą śmierci, karą dożywotniego pozbawienia wolności z obowiązkiem pracy albo bez takiego obowiązku lub przynajmniej rokiem pozbawienia wolności; 2) oskarżony był uprzednio skazany za przestępstwo zagrożone karą śmierci, dożywotnim pozbawieniem wolności z obowiązkiem pracy albo bez takiego obowiązku lub karą pozbawienia wolności surowszą niż rok; 3) oskarżony jest „przestępcą niepoprawnym”, popełniającym prze-

²¹ Jak widać jest to bardzo długi okres (niemal miesiąc) – co jest o tyle ważne, że o danym systemie prawnym w istocie nie decydują zasady ogólne, ale właśnie wyjątki (zob. Shigemitsu Dando, *Japanese...*, s. 336).

²² Shigemitsu Dando, *Japanese...*, s. 262.

²³ D. T. Johnson, *The Japanese...*, s. 51–61; Hiroshi Oda, *Japanese law...*, s. 399. Zob. też Shigemitsu Dando, *Japanese...*, s. 252–286.

²⁴ Shigemitsu Dando, *Japanese...*, s. 265–267.

stępstwa zagrożone karami do 3 lat pozbawienia wolności; 4) są uzasadnione podstawy do przypuszczenia, że oskarżony będzie mataczył; 5) są uzasadnione podstawy wskazujące na to, że oskarżony będzie mataczył w przestępczy sposób, zarówno wobec pokrzywdzonego, jak i świadków oraz ich własności (usiłowanie zabójstwa, pobicie itp.); oraz 6) nie jest znane miejsce zamieszkania oskarżonego. Jednakże sąd nie może odmówić zastosowania kaucji jedynie na tej podstawie, iż jest przekonany, że oskarżony na wolności popełni inne przestępstwo. Sąd podejmuje decyzje o zastosowaniu i wysokości kaucji albo o jej odmowie po wysłuchaniu stron (art. 92–93). Służy oczywiście na takie postanowienie zażalenie²⁵. Przepis art. 96 przewiduje zaś wypadki, w których sąd może cofnąć kaucję (oskarżony nie stawiał się do sądu bez uzasadnionego usprawiedliwienia, oskarżony się ukrywa lub mataczy, oskarżony mataczy w sposób zbrodniczy poprzez czyny skierowane przeciwko pokrzywdzonemu lub świadkom oraz gdy oskarżony naruszył warunki kaucji określone przez sąd).

Oczywiście, podejrzany ma prawo do zachowania milczenia – gwarantuje mu to przepis art. 38 konstytucji oraz art. 311 kodeksu postępowania karnego. Gdy oskarżonego nie stać na obrońcę, ma prawo do korzystania z pomocy obrońcy z urzędu (zgodnie z art. 37 konstytucji oraz art. 272 kodeksu postępowania karnego). Jednakże z tego prawa może skorzystać dopiero po wniesieniu aktu oskarżenia (art. 30 kodeksu postępowania karnego). Wcześniej oskarżony może korzystać z pomocy obrońcy tylko z wyboru. Jest to o tyle ważne (i niekorzystne dla podejrzanego), że koszty obrony nie wchodzi do kosztów procesu, więc oskarżony sam musi ponieść takie wydatki²⁶. Jednakże należy tutaj wskazać, że japoński kodeks postępowania karnego przewiduje także obronę obowiązkową. Zgodnie z art. 289 w sprawach zagrożonych karą śmierci, karą dożywotniego pozbawienia wolności z obowiązkiem pracy, karą dożywotniego pozbawienia wolności bez obowiązku pracy, czy też karą surowszą niż trzy lata pozbawienia wolności, oskarżony musi posiadać obrońcę²⁷. Gdy nie posiada go na rozprawie, obrońcę wyznacza sędzia przewodniczący. Ponadto sąd jest uprawniony (może, ale nie musi) do wyznaczenia z urzędu obrońcy dla oskarżonego, który nie posiada obrońcy w przypadku, gdy (art. 37): 1) oskarżony jest nieletni²⁸; 2) oskarżony jest w podeszłym wieku, tj. ma 70 lat lub więcej; 3) oskarżony jest głuchy lub niemy; 4) są wątpliwości co do stanu umysłowego oskarżonego; oraz 5) gdy wydaje się to konieczne sądowi z jakiegokolwiek innego względu (zwraca

²⁵ Zob. „Criminal Justice in Japan”, United Nations Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders (<http://www.unafei.or.jp>).

²⁶ Hiroshi Oda, *Japanese...*, s. 78.

²⁷ Shigemitsu Dando, *Japanese...*, s. 106–107.

²⁸ Zgodnie z prawem japońskim nieletni to osoba poniżej 20. roku życia. Zob. Shigemitsu Dando, *Japanese...*, s. 504–514; Minoru Yokoyama, *Juvenile...*, *op. cit.*

uwagę to, że nie uregulowano tutaj wprost sytuacji, gdy oskarżony jest niewidomy). obrońcą oczywiście może być tylko adwokat (art. 31). Gdy oskarżony posiada kilku obrońców, jeden z nich musi być wyznaczony jako tzw. obrońca główny (art. 33). Ponadto sąd ma prawo ograniczenia liczby obrońców (art. 35).

W Japonii pełne prawo do wniesienia oskarżenia ma tylko prokurator (tzw. zasada monopolizacji skargi publicznej). Zgodnie z podstawowym przepisem art. 247 kodeksu postępowania karnego akt oskarżenia do sądu wnosi prokurator. W japońskim systemie prawa karnego nie jest dopuszczalne oskarżenie prywatne²⁹. Należy jednak w tym miejscu podkreślić, że w Japonii w pełni króluje zasada oportunisty, i to w jak najszerszym rozumieniu tego terminu. Prokurator ma bowiem pełne prawo do umorzenia postępowania na podstawie słynnego przepisu art. 248 kodeksu postępowania karnego³⁰. Prokurator, decydując się na skorzystanie z tego uprawnienia – zgodnie z powołanym przepisem – bierze pod uwagę charakter podejrzanego, jego wiek i okoliczności sprawy, wagę przestępstwa oraz czy podejrzany żałuje swego czynu i ewentualnie zadośćuczynił pokrzywdzonemu. Co niezmiernie interesujące, każdego roku jest to aż około 1/3 wszystkich spraw o przestępstwa (a nieraz nawet i więcej). Zarówno w doktrynie prawa karnego, jak i praktyce prokuratorskiej uzasadnia się stosowanie tej instytucji (art. 248) tym, że podejrzany dzięki niej może się zrehabilitować i powrócić do społeczeństwa³¹. Jest to bezpośrednio związane z tzw. filozofią harmonii społecznej – teorią niezwykle silną w Japonii³².

²⁹ Trzeba jednak zauważyć, że w sierpniu 2006 r. rząd japoński przyjął wstępne ustalenia odnośnie nowelizacji kodeksu postępowania karnego w najbliższej przyszłości. Chodzi zwłaszcza o wzmocnienie pozycji pokrzywdzonego i w pierwszej kolejności wprowadzenie przepisów dotyczących powództwa cywilnego.

³⁰ Shigemitsu Dando, *Japanese law...*, s. 341 i n.

³¹ Zob. Hiroshi Oda, *Japanese law...*, s. 91. Prokuratorzy, w istocie, w pełni korzystają z przepisu art. 248. Przykładowo, w 1997 r. na 68 040 podejrzanych aż 39 072 nie zostało oskarżonych. Oczywiście przewiduje się tutaj pewne mechanizmy kontrolne. W takim celu (kontroli ogromnej przecież władzy prokuratorów) utworzono tzw. *Prosecution Review Board* (Law No. 147, 1948). Składa się ono z 11 obywateli dobranych losowo na okres jednego roku. Obecnie jest około 200 takich ciał w całej Japonii. *Prosecution Review Board* działa z własnej inicjatywy lub też na wniosek osoby mającej interes prawny w kontroli decyzji prokuratorskiej. *Prosecution Review Board* może jednak oceniać tylko decyzje o nieoskarżeniu (umarzaniu postępowania), a nie te o wnoszeniu aktu oskarżenia. Poza tym *Prosecution Review Board* nie ma realnej władzy (uprawnień) nad prokuratorami. Z kolei, inna instytucja chroniąca przed arbitralnym i zbyt pochopnym umarzeniem spraw jest przewidziana w przepisach art. 262–270 kodeksu postępowania karnego, zgodnie z którymi zainteresowany może się odwołać do sądu okręgowego z zarzutem, że prokurator zaniechał oskarżenia. Gdy sąd okręgowy uzna odwołanie (skargę) za zasadną, sprawa trafia do sądu bez udziału prokuratora (zob. Hiroshi Oda, *Japanese law...*, s. 91). Od razu jednak należy tutaj zauważyć, że gdy prokurator zdecyduje się już na proces sądowy i wnosi oskarżenie, to niemal nigdy nie zapadają wyroki uniewinniające. W skali roku jest ich zaledwie ok. 0,1%. Przykła-

Jeżeli prokurator decyduje się na wniesienie oskarżenia do sądu, musi oczywiście sporządzić na piśmie sam akt oskarżenia (art. 256), w którym wskazuje tożsamość oskarżonego, stan faktyczny sprawy oraz przepis lub przepisy prawa karnego materialnego, które oskarżony naruszył (w tej własnie, jak podano, kolejności)³³. Ponadto, musi równocześnie podjąć decyzję, czy sprawa będzie się toczyć w postępowaniu zwykłym, czy też w postępowaniu uproszczonym (*Ryakushiki Tetsuzuki*). Oczywiście zaletą postępowania uproszczonego jest odformalizowanie oraz jego szybkość³⁴. Co interesujące, w procedurze japońskiej nie załącza się do aktu oskarżenia żadnych dowodów i dokumentów, co się uzasadnia tym, żeby nie wpływać na sąd (art. 256). Charakterystyczne jest także i to, że w procedurze japońskiej prokurator może wycofać oskarżenie aż do chwili wydania wyroku przez sąd pierwszej instancji (art. 257). Jest to niewątpliwie związane z królującą zasadą oportunistycznego procesu.

Jak wskazano wcześniej – skład sądu pierwszej instancji jest jednoosobowy lub też trzyosobowy. W praktyce jednak więcej niż 90% spraw karnych rozstrzyga jeden sędzia. Jednakże, zgodnie z przepisem art. 316, gdy sprawę rozpoznał jeden sędzia sądu okręgowego – pomimo wymogu składu kolegiального – nie jest to podstawa do wzruszenia zapadłego orzeczenia.

Japoński proces karny jest jawny oraz kontradyktoryjny. Wyłączenie jawności jest możliwe na podstawie art. 82 konstytucji i to tylko w wyjątkowych wypadkach. Oskarżony nie może być zmuszony do składania wyjaśnień pod przysięgą, gdy tego odmówi. Sąd ma oczywiście zagwarantowaną zasadę swobody oceny dowodów (art. 318)³⁵. Jednakże, co ciekawe, zgodnie z art. 38 konstytucji, gdy jedynym dowodem jest samooskarżenie, prawo japońskie stanowi, że nie można tylko na tej podstawie skazać oskarżonego³⁶.

Rozprawa główna rozpoczyna się od zapytania oskarżonego o tożsamość. Następnie prokurator odczytuje akt oskarżenia (art. 291). Sąd poucza oskarżonego o jego prawach i zapytuje go, czy przyznaje się on do czynu

dowo w 1997 r. uniewinniono tylko 50 oskarżonych. Jest to niewątpliwie ewenement w skali światowej. Zob. Hiroshi Oda, *Japanese...*, s. 426–427.

³² Więcej zob. R. Benedict, *The chrysanthemum...*, *op. cit.*

³³ Należy w tym miejscu zauważyć, że w Japonii zwykle nie podpisuje się dokumentów, tylko opatruje się je prywatnymi lub urzędowymi pieczęciami (*Hanko, Inkan*), które są właśnie „podpisem” (zastępują go). Prywatne pieczęcie są okrągłe, zaś urzędowe kwadratowe. Tak więc, ze względu na rangę dokumentu, na akcie oskarżenia będzie odcisk pieczęci oraz podpis prokuratora; podobnie na apelacji, czy też wyroku, gdzie będą pieczęcie i podpisy sędziów. Odnośnie kwestii formalnych zob. m.in. Shigemitsu Dando, *Japanese...*, s. 244.

³⁴ A. Didrick Castberg, *Japanese...*, s. 71.

³⁵ Shigemitsu Dando, *Japanese...*, s. 203–207; Hiroshi Oda, *Japanese law...*, s. 402.

³⁶ Zob. R. Hirano, *The diagnosis of the Japanese criminal procedure*, *Law in Japan*, vol. 32, 1989, s. 129.

i winy. Co niezmiernie interesujące (jak wskazano już wcześniej), w praktyce, w ponad 90% spraw, oskarżeni przyznają się do sprawstwa i winy³⁷.

Następnie przeprowadza się postępowanie dowodowe (art. 317–328)³⁸. Prokurator odczytuje oświadczenie, w którym zawarł dowody obciążające, które następnie zamierza udowodnić na rozprawie głównej (art. 296). Dodatkowo odczytuje on listę dokumentów, które zamierza przedstawić sądowi. Następnie sąd zapytuje obronę odnośnie dowodów odciążających, korzystnych dla oskarżonego. Oczywiście, sąd może także przeprowadzać dowody z urzędu (świadkowie: art. 143 i n.; biegli: art. 165 i n.). Nad sprawnym przebiegiem rozprawy głównej czuwa sędzia przewodniczący (art. 295). W przypadku, gdy sąd uzna, że z powodu obecności oskarżonego na sali rozpraw świadek nie jest w stanie swobodnie zeznawać (obecność oskarżonego wpływa na niego krępująco), sąd może wydaląc na ten czas oskarżonego z sali rozpraw. Po zakończeniu przesłuchania świadka, sąd zezwala na powrót oskarżonego na salę rozpraw oraz informuje go o wszystkim, co się wydarzyło podczas jego nieobecności, jak i zezwala mu na zadawanie pytań świadkowi (art. 304–2).

Po przeprowadzeniu postępowania dowodowego sąd wysłuchuje przemówień (głosów) stron. Oczywiście, pierwszy przemawia prokurator i powinien on zawrzeć swoje żądanie co do kary, następnie obrońca i sam oskarżony, który zawsze ma prawo do ostatniego głosu³⁹.

Po naradzie sąd wydaje wyrok (*Hanketsu*, art. 43 oraz art. 329). Po ogłoszeniu wyroku (art. 342) sędzia przewodniczący podaje ustne motywy orzeczenia oraz poucza oskarżonego o prawie, sposobie oraz terminie wniesienia apelacji. Uzasadnienie na piśmie oczywiście sporządza się później (art. 44)⁴⁰. Forma japońskiego wyroku jest następująca: wpierw określa się sąd orzekający, następnie pokrótce określa się zarzut i osobę oskarżyciela (prokuratora), potem podaje się sankcję karną w wypadku skazania oraz kwestię kosztów postępowania, i określa się stan faktyczny sprawy oraz wskazuje się dowody, którym dano wiarę. Następnie omawia się stanowisko obrony, potem dopiero jest miejsce na wskazanie zastosowanych przepisów prawa karnego materialnego. Na końcu wyroku podaje się miejsce rozpatrzenia sprawy i datę oraz sąd orzekający, a także nazwiska sędziów opatrzone pieczęciami i podpisami.

³⁷ Hiroshi Oda, *Japanese law...*, s. 401. Wydaje się, że na taki wynik ma wpływ nie tylko system prawa karnego obowiązujący w Japonii, ale i (a może przede wszystkim) kultura tego kraju (wspomniana wcześniej filozofia harmonii społecznej, jak i głębokie poczucie odpowiedzialności względem społeczeństwa z jednej strony, ale i z drugiej – presja tego społeczeństwa).

³⁸ Shigemitsu Dando, *Japanese...*, s. 373.

³⁹ Zob. „Criminal Justice in Japan”, United Nations Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders (<http://www.unafei.or.jp>).

⁴⁰ Shigemitsu Dando, *Japanese...*, s. 230 i n.

Wskazano już wcześniej, że obok królującej zasady oportunistu (nie-oskarżania), inną niezmiernie charakterystyczną cechą prawa japońskiego jest zupełnie znikoma ilość wyroków uniewinniających – rzędu zaledwie 0,1%. Jest to oczywiście wynik zupełnie niespotykany w innych krajach o demokratycznym ustroju polityczno-prawnym⁴¹. Wydaje się, że jest to bezpośrednio związane z tym, że prokuratorzy najchętniej stosują zasadę oportunistu i umarzają postępowanie (co jest uzasadnione z kolei tym, że dają szansę rehabilitacji podejrzanemu), a jeżeli już oskarżają to tylko wtedy, gdy są niemal pewni (czy raczej całkowicie pewni), że zapadnie wyrok skazujący. I tak też się dzieje w praktyce. Nietrudno więc sobie wyobrazić, czym jest dla japońskiego prokuratora oraz prokuratury (ale i przecieź dla sądu) wydanie wyroku uniewinniającego.

Wskazano powyżej, że wyrokowanie jest oczywiście określone przez kodeks postępowania karnego w przepisach art. 329 i nast. Jednakże należy tutaj zauważyć, że w doktrynie japońskiego prawa karnego podkreśla się (co jest charakterystyczne chyba dla każdego systemu prawa), że sędzia powinien podchodzić do każdej sprawy indywidualnie. Jednakże w Japonii dodatkowo kładzie się nacisk i na to, że wyrok w danej sprawie nie powinien zbyt odchodzić od innych wyroków wydanych w podobnych sprawach (precedensów). Więcej – w piśmiennictwie dosłownie wręcz wskazuje się, że sędzia, wyrokując w danej sprawie, powinien się przede wszystkim kierować nie tyle szerokim katalogiem kar przewidzianych w prawie karnym materialnym, co wąskim katalogiem praktyki sądowej w podobnych sprawach. I tak się rzeczywiście dzieje w praktyce japońskiego wymiaru sprawiedliwości⁴².

Odnosząc się do regulacji postępowania odwoławczego, na wstępie należy zauważyć, że w doktrynie japońskiej wskazuje się⁴³, że apelacja jest „uzasadnionym zastrzeżeniem strony do sądu odwoławczego wobec wyroku, który nie jest jeszcze ostatecznym”⁴⁴. Wyrok jest prawomocny (*Kakutei-hanketsu*), gdy żadna ze stron go nie skarży lub gdy nie służą już na wyrok żadne inne środki zaskarżenia. Należy też przypomnieć (wskazano już to wcześniej), że japoński system wymiaru sprawiedliwości karnej jest trójinstancyjny, przy istniejącym czteroszczeblowym systemie sądów.

Japoński kodeks postępowania karnego określa w ogólnym przepisie art. 351 prawo do apelacji (*Džoso*) oraz trzy jej rodzaje (właściwie środków za-

⁴¹ Zob. David T. Johnson, *The Japanese...*, s. 214–242; Hiroshi Oda, *Japanese law...*, s. 400–401.

⁴² Zob. „Criminal Justice in Japan”, United Nations Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders (<http://www.unafei.or.jp>).

⁴³ Shigemitsu Dando, *Japanese...*, s. 409.

⁴⁴ W związku z tym wznowienie postępowania oraz tzw. nadzwyczajna apelacja *Džokoku* nie są apelacjami, bowiem zwrócone są przeciwko prawomocnemu wyrokowi. Będzie jeszcze o tym mowa w dalszej części niniejszego opracowania.

skarżenia – art. 352–434): *Kooso*, *Dzokoku* oraz *Kokoku*⁴⁵. Pierwsze dwie są środkami zaskarżenia od wyroku (*Hanketsu*), podczas gdy ostatnia jest praktycznie zażaleniem, bowiem służy na inne niż wyroki decyzje (*Kettei*, *Meirei*), i w zasadzie nie służy ona prokuratorowi i oskarżonemu – tylko innym uczestnikom postępowania karnego. Właściwą apelację (*Dzoso*, *Kooso*) może wnieść oskarżony i prokurator. Środek odwoławczy można wnieść przeciwko całemu orzeczeniu lub też jego części (art. 357). Oczywiście, wniesioną apelację można także cofnąć, jednakże nie można cofnąć apelacji od wyroku orzekającego karę śmierci lub dożywotniego pozbawienia wolności z obowiązkiem pracy albo bez takiego obowiązku.

Pierwsza apelacja to tzw. apelacja *Kooso*. Jest to środek odwoławczy służący do kontroli wyroku sądu pierwszej instancji pod względem zgodności z prawem oraz stanem faktycznym. Służy ona prokuratorowi oraz oskarżonemu na wyrok sądu pierwszej instancji (tj. sądu okręgowego, sądu rodzinnego oraz sądu grodzkiego – art. 372). Wnosi się ją na piśmie w terminie 14 dni od daty „gdy treść orzeczenia stała się znana”, czyli najczęściej w momencie ogłoszenia wyroku (art. 358). Wnosi się ją do sądu apelacyjnego (wysokiego) za pośrednictwem sądu pierwszej instancji (art. 374). Strona przeciwna ma prawo do wniesienia pisemnej odpowiedzi na apelację w terminie 7 dni od doręczenia jej odpisu apelacji. Podstawami apelacji *Kooso* są, zgodnie z przepisami art. 377–382, następujące sytuacje: 1) sąd był nieuprawniony do orzekania; 2) sędzia podlegał wyłączeniu od udziału w sprawie; 3) naruszono przepisy o jawności rozprawy; 4) naruszono przepisy o właściwości rzeczowej sądu; 5) prokurator nie miał uprawnień do występowania w sprawie; 6) naruszono przepisy poprzez rozpoznanie czynu nieobjętego aktem oskarżenia lub nierozpoznanie czynu objętego aktem oskarżenia; 7) nie uzasadniono należycie wyroku lub uzasadnienie wyroku jest sprzeczne z treścią orzeczenia; 8) poważnie naruszono inne przepisy postępowania; 9) popełniono błąd co do prawa, co miało wpływ na wyrok sądu pierwszej instancji; 10) wymierzono niewspółmierną karę (zbyt surową albo też zbyt łagodną); oraz 11) wyrok oparto na błędnych ustaleniach faktycznych (art. 384).

Apelacja *Kooso* nie jest procedurą *de novo*, ocenia się tutaj tylko prawidłowość orzekania sądu pierwszej instancji, ale wyjątkowo można też przeprowadzać postępowanie dowodowe. W praktyce sąd apelacyjny (wysoki) w zasadzie opiera się na aktach sprawy. Rozprawa odwoławcza jest prowadzona z pewnymi odrębnościami wobec rozprawy głównej (art. 404), przykładowo, nie jest konieczna obecność oskarżonego – zawsze decyduje o tym samodzielnie sąd odwoławczy, i to tylko wtedy, gdy uzna, że wymaga tego ochrona praw oskarżonego (art. 390). Gdy sąd apelacyjny (wysoki) nie

⁴⁵ Shigemitsu Dando, *Japanese...*, s. 408–448.

stwierdzi istotnych uchybień w procedowaniu sądu pierwszej instancji – oddała apelację *Kooso*. W innym wypadku sąd apelacyjny uchyla wyrok albo go zmienia i wydaje własny wyrok⁴⁶. Przepis art. 402 przewiduje zakaz *reformationis in peius*. Nie przewidziano jednakże reguły *ne peius* – jest więc możliwe zaostrenie kary i to nawet tylko w oparciu o dowody przeprowadzone przed sądem pierwszej instancji⁴⁷.

Drugi rodzaj środka zaskarżenia – tzw. apelacja *Dzookoku* jest oparta na naruszeniu konstytucji lub jej złej interpretacji oraz tzw. kontprecedensie (art. 405). Może ona dotyczyć uchybień popełnionych przez sąd pierwszej (tzw. *Dzookoku* przeskakujące) lub drugiej instancji. Wskazuje się, że jest to jakby dawna kasacja z systemu francuskiego, jednak zmodyfikowana poprzez późniejsze zmiany i wpływ prawa niemieckiego, i następnie kolejno zmodyfikowana pod wpływem prawa amerykańskiego⁴⁸.

Środek zaskarżenia *Dzookoku* służy w terminie 14 dni „od daty zapoznania się z wyrokiem” wydanym przez sąd apelacyjny (wysoki). Wnosi się ją do sądu najwyższego. Sąd ten nigdy nie przeprowadza postępowania dowodowego, lecz opiera się zawsze na aktach sprawy. Orzeczenia sądu najwyższego w wyniku rozpoznania apelacji *Dzookoku*, to jej oddalenie albo – podobnie jak przy apelacji *Kooso* – uchylenie wyroku albo jego zmiana. Podstawy do wniesienia *Dzookoku* to (art. 405): 1) naruszenie konstytucji lub jej błędna interpretacja; 2) sprzeczność wyroku z precedensem sądu najwyższego; 3) sprzeczność wyroku z precedensem sądu apelacyjnego (wysokiego), gdy nie istnieje precedens sądu najwyższego⁴⁹. Ponadto, zgodnie z art. 411, nawet gdy sąd najwyższy nie stwierdzi uchybień wymienionych w art. 405 (ze względu na swoją rangę), jest uprawniony do rozpatrzenia każdej sprawy, w wyniku czego może uchylić wyrok i przekazać sprawę do właściwego sądu, w wypadku gdy: 1) poważnie uchybiono w interpretacji przepisu mającego znaczenie dla treści zaskarżonego wyroku; 2) stwierdzono „wyjątkową niesprawiedliwość orzeczenia”; 3) popełniono poważny błąd w ustaleniach faktycznych; 4) stwierdzono podstawy do wznowienia postępowania (*Saishin*); oraz 5) gdy orzeczono karę, która została zniesiona lub zmieniona w wyniku zmian w prawie, lub gdy zastosowano amnestię. Sąd najwyższy

⁴⁶ Shigemitsu Dando, *Japanese...*, s. 415–433.

⁴⁷ Dotyczy to także zamiany kary dożywotniego pozbawienia wolności z obowiązkiem pracy albo bez takiego obowiązku na karę śmierci (zob. Shigemitsu Dando, *Japanese...*, s. 432 i 460).

⁴⁸ Shigemitsu Dando, *Japanese...*, s. 434.

⁴⁹ Zob. też „White paper on crime 2003” (<http://hakusyo1.moj.go.jp>) oraz „Criminal Justice in Japan”, United Nations Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders (<http://www.unafei.or.jp>).

ponadto może przyjąć apelację, gdy dotyczy ona „ważnej kwestii przy interpretacji prawa” (art. 406)⁵⁰.

Jak wskazano powyżej – ostatni rodzaj środka zaskarżenia to tzw. apelacja *Kokoku* (zażalenie), która służy na inne niż wyroki decyzje (*Kettei, Meirei*)⁵¹. Organem odwoławczym jest tutaj sąd apelacyjny (poza „*Kokoku* szczególnym”, bowiem ono służy do sądu najwyższego). Nie wolno wnosić tego środka od decyzji ani sądu najwyższego, ani apelacyjnego. Ponadto służy ona innym uczestnikom postępowania karnego mającym interes prawny – w zasadzie nie służy prokuratorowi oraz oskarżonemu (art. 352; tym stronom służy tzw. *Kokoku* ogólne przyspieszone).

Są dwa rodzaje tego środka odwoławczego: tzw. *Kokoku* ogólne (które jest zwykłe albo przyspieszone – art. 364) oraz *Kokoku* szczególne. To ostatnie – jak wskazano powyżej – dotyczy postępowania przed sądem najwyższym, natomiast pierwsze procedowania przed sądem apelacyjnym (wysokim). Tzw. *Kokoku* ogólne przyspieszone wnosi się w terminie trzech dni, i służy przykładowo na nałożenie grzywny porządkowej (art. 133, art. 137). Odwołanie „*Kokoku* zwykłego” można zaś wnieść w każdym czasie, dopóki istnieje interes prawny (art. 421). Środek ten wnosi się na piśmie do sądu, który wydał decyzję, i może on sam skorygować własne rozstrzygnięcie (tzw. względna dewolutywność). Sąd może także wstrzymać wykonalność decyzji (tzw. suspensywność względna). Z kolei tzw. szczególne *Kokoku* wnosi się w terminie pięciu dni. Podobnie i w tym przypadku jest przewidziana względna dewolutywność: gdy sąd nie podzieli racji skarżącego, to przekazuje sprawę do sądu najwyższego.

Jest jeszcze inny środek zaskarżenia – tzw. *quasi-Kokoku*, które służy na decyzje prokuratora lub sądu (np. dotyczące aresztowania, przeszukania, grzywny). Służy ono do sądu okręgowego od orzeczenia sądu grodzkiego albo do właściwego sądu, gdy uprawniony skarży się na decyzję prokuratora lub decyzję podjętą przez jednego sędziego (sądem odwoławczym jest wtedy sąd, w którym orzeka sędzia, który wydał zaskarżone orzeczenie – można stwierdzić, że w tym ostatnim wypadku jest to tzw. instancja pozioma). *Quasi-Kokoku* wnosi się na piśmie, bezpośrednio do sądu odwoławczego. Gdy jest to odwołanie od decyzji prokuratora, to wnosi się je do sądu właściwości terytorialnej danego prokuratora (prokuratury)⁵².

⁵⁰ Shigemitsu Dando, Japanese..., s. 433–443; Hiroshi Oda, Japanese law..., s. 403.

⁵¹ Shigemitsu Dando, Japanese..., s. 443–448.

⁵² W Japonii system prokuratury odpowiada systemowi sądów, jednakże obecnie nie jest on funkcjonalnie powiązany z systemem sądów. Powiązanie takie funkcjonowało przed II Wojną Światową.

Procedura japońska przewiduje również nadzwyczajne środki zaskarżenia⁵³. Pierwszym z nich jest wznowienie postępowania (*Saishin*, art. 435 i nast.). Prokurator, skazany oskarżony oraz najbliżsi krewni oskarżonego (jego osoby najbliższe) mogą wnieść o przeprowadzenie procedury *de novo* (art. 439). Dotyczy to tylko specyficznych przypadków określonych w przepisie art. 435, którymi są: 1) gdy wyrok oparto na sfałszowanych dowodach (sfałszowane dokumenty, zeznania, ekspertyza, fałszywe oskarżenie); 2) odkryto nowe dowody wskazujące na niewinność oskarżonego lub łagodzące jego odpowiedzialność; 3) gdy sędzia prowadzący sprawę lub prokurator popierający akt oskarżenia dopuścili się przestępstwa w związku z postępowaniem. Wniosek o wznowienie postępowania (*Saishin*) wnosi się do sądu, który wydał wyrok. Gdy sąd uzna za zasadne argumenty wnioskodawcy, wznowia postępowanie. Nie jest możliwe w procedurze *Saishin* wydanie surowszego wyroku niż poprzednio (art. 452). Wznowienie postępowania może nawet nastąpić po wykonaniu kary (art. 441). Co interesujące – jeżeli w następstwie procedury wznowieniowej zostanie wydany wyrok uniewinniający, zgodnie z art. 453 wyrok taki musi zostać opublikowany w oficjalnym biuletynie ministerstwa sprawiedliwości oraz w poczytnych gazetach ogólnokrajowych.

Innym nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia jest *Hidžo Dżokoku* (tzw. nadzwyczajna apelacja, art. 454 i nast.). Służy ona japońskiemu prokuratorowi generalnemu, gdy zostanie stwierdzone, że wyrok wydano sprzecznie z prawem. Prokurator generalny wnosi *Hidžo Dżokoku* na piśmie do sądu najwyższego. Gdy prawomocny wyrok w części rzeczywiście był sprzeczny z prawem – unieważnia się tą część wyroku. Z kolei jednak, gdy wyrok taki był niekorzystny dla oskarżonego – wtedy unieważnia się całe orzeczenie i następnie wydaje się nowy wyrok (art. 458).

Jak wskazano wcześniej, dwie ostatnie księgi japońskiego kodeksu postępowania karnego to postępowanie uproszczone (Księga VI) oraz postępowanie wykonawcze (Księga VII). Nie są to przepisy zbyt rozbudowane (mniej niż 50 artykułów). Postępowanie uproszczone jest przeprowadzane w sądach grodzkich na wniosek prokuratora (art. 461–470). Jeżeli chodzi o postępowanie wykonawcze, to głównym organem jest tutaj prokurator (art. 471–506). Jest to prokurator właściwy (tzn. terytorialnie odpowiadający sądowi orzekającemu w pierwszej instancji). Można w tym miejscu jedynie przykładowo wskazać, że przepisy art. 475–479 kodeksu postępowania karnego regulują wykonanie kary śmierci. Zgodnie z nimi po uprawomocnieniu się wyroku skazującego egzekucję przeprowadza się na polecenie ministra sprawiedliwości. Polecenie to wydaje się w ciągu sześciu miesięcy od upra-

⁵³ Zob. Shigemitsu Dando, *Japanese...*, s. 480–489. „Criminal Justice in Japan”, United Nations Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders (<http://www.unafei.or.jp>).

womocnienia się wyroku. Od wydania takiej decyzji (przez ministra sprawiedliwości) karę śmierci wykonuje się przez powieszenie w ciągu pięciu dni. Oczywiście egzekucja jest przeprowadzana bez udziału osób trzecich, w miejscu osadzenia skazanego⁵⁴.

V. Na zakończenie niniejszej krótkiej charakterystyki japońskiego kodeksu postępowania karnego należy jeszcze raz podkreślić, że ogromny wpływ na proces karny tego kraju ma tradycja oraz specyficzna kultura Japonii. Zarówno przepisy proceduralne, jak i cały system prawa karnego dają ogromne uprawnienia prokuraturze (prokuratorowi). Ponadto cechą charakterystyczną tego systemu jest to, że z jednej strony widać właśnie jego surowość (surowe kary przewidziane przez prawo karne materialne, praktyka gdzie niemal wszyscy oskarżeni przyznają się do winy i niemal wszystkie wyroki są skazujące), ale równocześnie z drugiej w pełni króluje zasada oportunistyczna oraz wspomniana już wcześniej filozofia harmonii społecznej, jak i wyraźna chęć „przywrócenia oskarżonego społeczeństwu”⁵⁵. W związku z powyższym wydaje się konieczne zaakcentowanie, że bez zrozumienia kultury i historii Japonii, jak i kultury całego Dalekiego Wschodu, nie jest możliwe zrozumienie stosowania prawa karnego w tym kraju.

⁵⁴ W egzekucji udział bierze prokurator, zastępca prokuratora, dyrektor więzienia lub jego zastępca (art. 477).

⁵⁵ Zob. A. Didrick Castberg, *Japanese...*, s. 120–122.